

Aguna – the Chaos of Battle & the Age of the Aguna
Nov. 8, 1998

שו"ת משאת בנימין סימן מד

שאלה שלשה אנשים מק"ק לבוב ועמהם שלשה נערים הלכו מעיר יאס במדינת וואלהיי לארץ ישמעאל ובדרך מהלך יום אחד מעיר יאס נהרגו אשר שם האחד יצחק טירקל. ושם השני מענדל בן פפוס. ושם השלישי פייבוש. והנה העיד כמר משה בר יהורא איך שמענדל בן פפוס ויצחק טירקיל מק"ק לבוב יצאו מעיר יאס בשנת שנ"ו ללכת לארץ ישמעאל והוא היה מלווה אותם כשיצאו מהעיר יאס ואחר כך בזמן קצר בא הקול שנהרגו:

שוב העיד כמר אהרן בהק"ר יעקב איך שאלו שלשה אנשים הנזכרים למעלה בשמותיהם ועמהם שלשה נערים יצאו מעיר יאס עם חבורת נכרים ישמעאלים ללכת לארץ ישמעאל ויצאתן מעיר יאס היה ביום ה' לערך שני שבועות קודם חג השבועות שנ"ו לפ"ק אחר איזה ימים באו נכרים ישמעאלים אחרים לעיר יאס ואמרו לנו אתם יהודים תדעו שאותן ישמעאלים שהלכו מיאס לארץ ישמעאל פגעו אותנו בדרך ואמרו לנו כשתבואו לעיר יאס תאמרו ליהודים שאותן ששה יהודים שיצאו עמנו מעיר יאס מהרו והלכו לפנינו לדרכם בשביל השבת ואח"כ הלכנו אחריהם ומצאנו הרוגים בבקעה גם העיד אהרן הנ"ל שלא יצאו שום יהודים מעיר יאס באותו פעם רק אלו ששה הנזכרים:

שוב העיד כמר מענדיל קיסר הלוי שביום חמישי הנ"ל יצאו יהודים מעיר יאס עם נכרים ישמעאלים ללכת לארץ ישמעאל ולא הגיד כמה יהודים רק יהודים סתם גם לא היה מכיר אותן רק אחד מהן ששמו יצחק טירקיל מלבוב. אחר איזה ימים באו נכרים ישמעאלים אחרים לעיר יאס וכו' ממש כמו שהעיד כמר אהרן הנ"ל. עוד העיד כמר מענדל הנ"ל ששמע מפי הגזלנים בשעת עינוי ובשעת הוצאתם למיתה שהודו על הריגת היהודים הנ"ל:

שוב העיד כמר עוזר כשהלך הוא מעיר יאס לארץ ישמעאל ובדרך באו אליו ג"כ נכרים וייס קעפפא מעיר יאס ואמרו לו מל"ת איך שנהרגו ששה יהודים ג' אנשים וג' נערים ואחד מהן היו מכירין ושמו אייזיק מעקלער מלבוב שהיה מכיר בהרבה לשונות. גם יש לו אשה בלבוב מחוץ לעיר ואמרו הנכרים וייס קעפפא שהיהודים לא רצו להמתין עליהם בעיר יאס בשביל השבת והלכו לדרכם. ואחר כך הלכנו גם אנחנו אחריהם ומצאנו אותם הרוגים בעמק עיר לאפושנ"א:

שוב העיד כמר מיכל ג"כ כדברי עוזר הנ"ל רק יש חילוק ביניהם שכמר מיכל העיד שהנכרי הגידו שמצאו הרוגים ביום א' וכמר עוזר לא העיד באיזה יום עוד יש חילוק ביניהם שכמר עוזר העיד בשם הנכרים הנ"ל שכמר יצחק טירקל הנ"ל יש לו אשה בלבוב חוץ לחומות העיר וכמר מיכל לא העיד על זה ע"כ העתקתי העדיות מגוף הב"ד שהוגבה ובאותה ב"ד נכתבו העדיות בארוכה. ואני קצרתי לשונם רק מה שצריך לפסק דין. ועכשיו באו נשותיהם של הנהרגים הנזכרים לבקש משפט שלהן אם מותרין הן להנשא ע"פ העדיות הנ"ל אם לאו:

תשובה יראה דנשותיהן של אלו ג' אנשים מותרין להנשא. ולא מבעיא אשת יצחק טירקל שזה מלתא דפשיטא הוא ע"פ עדותן של כמר עוזר וכמר מיכל ששמעו מפי נכרים ישמעאלים כמל"ת על הריגתו של יצחק הנזכר והיו מכירין אותו בשמו ושם עירו מלבד שאר סימנים שאמרו... **גם אין לחוש לשמא לא ראו אותן תוך ג' ימים להריגתן.** מפני שבעדותן של כמר אהרן וכמר מענדל קיסר כתוב שביום ו' הלכו היהודים לדרכם מן חבורת ישמעאלים. ובעדותו של כמר מיכל כתוב שהישמעאלים מצאו אותן נהרגין ביום א' שלאחריו. ועוד דאפילו את"ל דלא ברור לן שראו אותן תוך ג' ימים מ"מ מספק אזלינן לקולא כדעת התוס' והרא"ש והטור שכתבו דאי מספקא לן אי ראוהו תוך ג' ימים או לאחר ג' ימים אנו תולין להקל. ואפי' אי ברור לן שראוהו לאחר ג' כל זמן שאינו חבול בפניו מעידין עליו אפילו לאחר כמה ימים. ואף ע"ג דהרשב"א והריטב"א והר"ן והריב"ש והרבה מהגדולי כתב דיש להחמיר אפילו אינו חבול בפניו ואפי' היכא דמספקא לן אם הוא תוך ג' ימים או לאו. וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא יש לנו להחמיר באיסור א"א דאורייתא כמו שכתב מהרא"י בפסקים וכתבים סי' ר"ך בשם מהר"ם וכן כתב מורי מהרמ"א בהג"ה שו"ע בכל מקום דאיכא פלוגתא בדינים אלו אזלינן לחומרא. מכל מקום בתשובת רבינו אליה מזרחי בסי' ל"ו כתב בהדיא **דהיכא דאיכא פלוגתא דרבוותא אזלינן לקולא באשה עגונה** והביא ראיה ממסכת עדיות שבשעת הדחק יש לסמוך אדברי היחיד. וכתב עוד וז"ל ואין לך שעת הדחק גדול מזה שאם תשאר האשה עגונה כל ימיה ודאי נפיק מיניה חורבה וכ"ש בזמנים האלו שבעוונות רבו הפרוצות ונתמעטו הצנועות. כ"ש כשיהיו המקילין רבים ואחרוני' שבודאי ראוי לפסוק כוותיהו עכ"ל. וצ"ע בדברי הרב מזרחי דבתחלת דבריו משמע דבשעת הדחק יש לסמוך אדברי יחיד נגד רבים כמו שהביא ממסכ' עדיות. ובסוף דבריו סיים כשהיו המקילין רבים ואחרונים הוא דסמכינן עלייהו. ונראה **דודאי דבשעת הדחק כגון אשה ילדה ואיכא למיחש לחורבה יש לסמוך אפי' אדברי יחיד** כל זמן שאין דבריו נדחין מדברי התלמוד והפוסקים הא לאו הכי אין להקל רק במקום שהמקילין רבים ואחרונים. ובכה"ג אפילו הרב רמ"א בהג"ה הנזכרת מודה. ולפי זה אשה שאינה ילדה כ"כ דליכא למיחש כולי האי לחורבה אין להקל נגד דעות האוסרין דרבים וגדולים הם...

שולחן ערוך אבן העזר הלכות אישות סימן יז סעיף ג

בא עד אחד ואמר: ראיתיו שמת במלחמה או במפולת, אם אמר: קברתיו, תנשא על פיו, ואם לא אמר: קברתיו, לא תנשא, ואם נשאת לא תצא.

הגה: אבל שנים, אפילו לא אמרו: קברנוהו, נאמנים (ג"ז טור בשם הרא"ש). וי"א אפילו בעד אחד, אפילו אמר: מת, או נהרג, וראיתו אחר כך והכרתיו היטב בטביעות עין וראיתו שמת, נאמן, דהוי כאלו אמר: קברתיו (ב"י בשם המרדכי פרק האשה). ועובד כוכבים המסיח לפי תומו ואמר שמת במלחמה, צריך גם כן שיאמר: קברתיו (ב"י בשם הר"ן פרק האשה וכן משמע באשירי ובתו). ויש מקילין בזה (מרדכי בשם רבי שמחה ורבי נתן וראב"י).

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף קיד עמוד ב

תנא שלום בינו לבינה - משום דקבעי למיתני קטטה בינו לבינה, תנא שלום בעולם - משום דקבעי למיתני מלחמה בעולם. אמר רבא: מאי טעמא דמלחמה? משום דאמרה בדדמי, סלקא דעתא, בכל הני דאיטול הוא פליט? אם תימצא לומר: כיון דשלום בינו לבינה נטרא עד דחזיא, זימנין דמחו ליה בגירא או ברומחא וסברא ודאי מת, ואיכא דעבד סמתרי וחייה. סבר רבא למימר: רעבון אינו כמלחמה, דלא אמרה בדדמי; הדר אמר רבא: רעבון - הרי הוא כמלחמה, דההיא דאתת לקמיה דרבא, אמרה ליה: בעלי מת ברעב, אמר לה: שפיר עבדת דשיזבת נפשיך, ס"ד דבההוא פורתא דנפיתא דשבת ליה הוה חי? אמרה ליה: מר נמי ידע דכי האי גוונא לא חי. הדר אמר רבא: רעבון גריעה ממלחמה, דאילו מלחמה - כי אמרה מת בעלי במלחמה הוא דלא מהימנא, הא מת על מטתו מהימנא, ואילו גבי רעבון - עד דאמרה מת וקברתיו. מפולת - הרי הוא כמלחמה, דאמרה בדדמי. שילוח נחשים ועקרבים - הרי הן כמלחמה, דאמרה בדדמי. דבר - אמרי לה: הרי הוא כמלחמה, ואמרי לה: אינו כמלחמה; אמרי לה הרי הוא כמלחמה, דאמרי בדדמי, ואמרי לה אינו כמלחמה, דסמכי אדאמרי אינשי: שב שנין הוה מותנא ואינש בלא שני לא אזיל. איבעיא להו: החזיקה היא מלחמה בעולם, מהו? מי אמרינן מה לה לשקר דאי בעיא אמרה שלום בעולם, או דלמא כיון דאיחזקה אמרה בדדמי, ולא אתי מה לי לשקר ומרע חזקתיה? ת"ש: עישינו עלינו בית, עישינו עלינו מערה, הוא מת ואני נצלתי - אינה נאמנת; שאני התם, דאמר לה: כי היכי דלדיך איתרחיש ניסא, לדידיה נמי איתרחיש ניסא. ת"ש: נפלו עלינו עובדי כוכבים, נפלו עלינו ליסטים, הוא מת ונצלתי - נאמנת; התם כדרב אידי, דא"ר אידי: אשה, כלי זיינה עליה.

שו"ת ב"ח החדשות סימן נט

קונטרס עגונות

שלום וברכה שמורה וארוכה. האלוף התורני האחד המיוחד בעדר צאן קדשים. מחכמים הגדולים ק"ק פראג שיח'ל. החכם השלם כמוהו ר"ר שמעון שיח'ל:

בשאל' דשאלנא בעגונה כמוהו ר"ר ליבלע בן קלמן מורוויץ שהיה מרקטענר והעיד עד א' וז"ל.../הסוחרים נשאר למטה ואז האויב התנפל והסוחרים התפזרו, וליבלע נורה ע"י אז החברים נמלטו בכותונתם וסיפרו איך שליבלע נורה והיה בידו ממון רב, זה כבר שנתים ששמעתי את זה מפי חברי הסוחרים/ נעשה יום ד' כ"ג ניסן שצ"ח ע"כ:

תשובה מסוגיא דפרק האשה שלום משמע דאין היתר לאשה זו על פי עדות זו דאהא דאיבעי לן החזיקה היא מלחמה בעולם מהו ופשיטין נפלו עלינו ליסטים הוא מת ונצלתי נאמנת ודחינן התם כדרב אידי אשה כלי זיינה עלה פירש"י דמלחמה קטנה נטרי וחזי' ליה דמית דלא מסתפי' מליסטים כלומר אבל בהחזיקה היא מלחמה בעולם דמלחמה גדולה אשה נמי יראה לעמוד עד שימות לפי שזורקים חצים ואבני בליסטראות במלחמה ואינם מתכוונים על מי שיפול איכא למימר דאמרי בדדמי וכן פירש התוס' בד"ה זימנין דמחו וכיוצא בזה פי' בנ"י וכך פסקו הפוסקים בהחזיקה היא מלחמה דאינה נאמנת ובנפלו עלינו ליסטים דנאמנת לפי זה בנ"ד נפלו השונאים על כל ההולכים באותו שיירא וזה היהודי בצירוף השיירא רצה ללחום עמהם ויורו המורים בקנה השריפה והכו את היהודי ליבלע וחבריו נמלטו על נפשם בכתנותם א"כ חיישינן דאמרו בדדמי דיראו לעמוד שם עד שימות כדמוכח מדבריהם שבאו למלוט בכתנותם לחוד ועזבו לאחרים חילם ממורא שמא יהיו נהרגים כמוהו כי על כולם נפלו השונאים וגרע ממלחמה גדולה שזורקין חצים ואינם מתכוונים על מי שיפול ובמלחמה קטנה זו היו מתכוונים על כולם להורגם אם יעמדו נגדם להלחם עמהם כשם שהרגו לזה היהודי כך היו הורגים את כולם אם לא נמלטו על נפשם א"כ יש לחוש דאמרי בדדמי ואפילו היו כולם שנמלטו בפנינו ומעידים שנהרג ליבלע היינו חוששים דקאמרי בדדמי לפי שיראו לעמוד עד שימות... ומיהו יש לצדד להתיר עגונה זו מהא דאיתא בפ' האשה שלום איבעי' להו עד א' במלחמה מהו טעמא דע"א מהימן משום דמילתא דעבידא לגלוי הוא לא משקר א"ד טעמא דע"א משום דהיא גופא דייקא ומנסבא והכא לא דייקא ומנסבא דאמרי בדדמי ובעיין לא איפשטא ופי' התוס' דאין לפרש א"ד טעמא דע"א משום דייקא ואפילו אמר העד בדדמי נאמן דהא אפילו דייקא האשה למה לו להיות נאמן כיון דאמר בדדמי אלא וודאי לעולם לא יאמר ע"א בדדמי כמו האשה עצמה אלא דמ"מ אין להאמינו כיון דהאשה לא דייקת כאן וסומכת עליו יותר ממה כשאומר מת על מטתו כיון שיש רגלים לדבר עכ"ל ור"ל דאשה וודאי לפי תאוותה שחפצה להתיר את עצמה טועה וקאמרה בדדמי אבל ע"א אינו טועה ואינו אומר אלא מה שראה בבירור גמור ולפ"ו אע"ג דבעיין לא איפשטא הכא מ"מ מדחזינן בעובדי דדגלת שמביא בפרק בתרא דיבמות דבמים כמלחמה דמיה ואמרה בדדמי כדאיתא בפרק האשה שלום וא"כ לא דייקא ומנסב' ואפ"ה עד א' נאמן א"כ ה"ה במלחמה נמי ע"א נאמן ולא בעינן דנימא קברתיו דלא בעינן וקברתיו אלא היכא דחיישינן לדדמי ובע"א במלחמה דלא אמר בדדמי לא בעינן וקברתיו זו היא דעת התוספות והוא דעת הראב"ד שהביאו הפוסקים ושבחו הר"ן בתשובה שדבריו נכונים הם וקרובים אל הדעת אבל מאחר שהרי"ף והרמב"ם הסכימו דכל במלחמה וכוותי' חיישינן בע"א דאמר בדדמי מי יקל את ראשו להקל באיסור א"א כנגדם וכ"ש שר"ח מחמיר בדבר יותר וכו' ומביאו ב"י ואומר אני דבעגונה זו הבו דלא להוסיף עלה דדווקא בע"א הו"ל הקלת ראש להתיר מה שהסכימו עליו הרי"ף והרמב"ם לאיסור דבע"א במלחמה נמי חיישינן דאמר בדדמי וכך הסכים הרא"ש וכן פירש"י וז"ל והכא לא דייקא ותרווייהו אמרי בדדמי עכ"ל וכ"ש שר"ח

מחמיר בדבר יותר וכו' אבל בנ"ד דשנים ויותר כל חביריו שהיו במעמד אחד עם ליבלע העידו שנהרג לא חיישינן בשני עדים דקאמרי בדדמי ואע"פ שהיו יראים לעמוד שם ונמלטו על נפשם כללא הוא דבתר סהדות' דתרי לא דייקינן וכו' שאם לא היו ברור להם שמת וודאי לא היו מעידים עליו שנהרג וטעמא נ"ל דבע"א דאינו נאמן בכל התורה לכל עון ולכל חטאת הלכך אע"פ דהוחזקו להיות משיאין ע"פ עד א' הם אמרו דנאמן ע"א והם אמרו דבמלחמה דאיכא למיחש לבדדמי אינו נאמן אבל בשני עדים דנאמנים בכל התורה כולה ולא חיישינן דאמרי בדדמי דכל חד וחד מסתפי מחברי' דיהא מכחישו היאך אתה מעיד שמת וודאי הלא לא עמדנו עליו עד שימות או שמא לא הוכה מכת נפש וכיוצא בזה דכל חד וחד מדכיר אחר' והלכך אם שנים מעידים בכל התורה כולה בבירור גמור לא חיישינן דאמרי בדדמי אף בעדות אשה לא דייקינן בתרייהו דילמא קאמרי בדדמי כיון דשנים הם וא"כ בנ"ד דהחברים שנמלטו אמרו... /שליבלע נורה וחזרו ואמרו איך שליבלע נורה/ האי לישנא משמע בלי ספק שמת על ידי יריית קנה השריפה דאם לא באו אלא להגיד שירו בו קנה דשריפה הי' להם לומר... /כאן נורתה יריה בליבלע אבל לשון שליבלע נורה/ משמעו כאלו אמרו דנהרג ליבלע וכיון דלא חיישינן בשני עדים דקאמרי בדדמי א"כ זכינן דהאי איתתא שרי' לדברי הכל זולתי להאלפסי וכבר כתב הרמב"ן על דבריו דחומר' יתירה הוא...

ועוד קבעתי הלכה למעשה בפסק א' על עגונה א' דכל היכא דאפשר לידע ולחקור מפי עדים או עד א' גוף המעשה כמו בנ"ד אם יודעים מי הן חבריו ואפשר לשאול אותם איך ידעו בבירור שמת מאותו ירייה בקנה השריפה אין מתירין את האשה ע"פ עדות זה דאיכא לחוש לבדדמי אבל היכא דא"א כלל שיעידו עוד על מעשה זה ואם לא נאמין למה שאמרו חביריו תשב עגונה כל ימי חייה סמכינן על עדות זה ולא חיישינן דאמר בדדמי כיון דלא מוכח מדברי חביריו דאמרי בדדמי וכדאמרינן אמתני' דמשיאין ע"פ בת קול ודלמא צרה הוי תנא דבי ר"י בשעת הסכנה כותבין ופירש"י שאם לא תאמין לזה לא תמצא אחר תשב עגונה כו' ה"נ בנ"ד כשעת סכנה דמי דידוע דלא תמצא עדות אחר דהוי בהריגת ליבלע הנ"ל כ"א חביריו ואם א"א לשאול חביריו תשב עגונה כל ימיה אין להחמיר כ"ש דלפי הדין נלע"ד שהגידו חביריו... /ליבלע נורה/ דמשמע שנהרג אע"פ שגם הם היו בסכנה לא חיישינן דאמרי בדדמי כי היכא דלא חיישינן בכל מה שגידו ב' עדים באיסור והיתר אע"פ שלא העידו בב"ד נאמנים להתיר ולא חיישינן דאמרי בדדמי וע"א זה ששמע מפייהם ג"כ תקנת חכמים הוא להיותו נאמן בעיגונה דאיתתא דקושטא קאמר דכך שמע מפי חביריו ואיתתא זו שרי'. הנלע"ד בקצרה שלא להחמיר באשה זו ושרי' לאנסובי אם יש לה זרע ופטורה מלחלוץ לאחיו. ממני הק' והצעיר יואל סירקש בן לא"א מוהר"ר שמואל זלה"ה כ"ח חשוון שצ"ט פ"ק קראקא:

שו"ת ב"ח (ישנות) סימן עד

שלום רב יקרב ממזרח וממערב להרב הגדול מחותני הרבני כמוהר"ר יושע נרו יזהר יצהר ויהל עד ב"ח א"ס מכתב אותיות רום מעכת"ר האירו לעבר פנינו בעסק העגונה אחת שע"א העיד ששמע מפי רבים שמת בעלה ועד אחד מעיד ששמע מפי אחד שלא מת בעלה. וכן אם עד אחד מעיד ששמע מפי רבים שמת ורבים מעידים ששמעו מפי אחד שלא מת וכתבת דמותר לינשא מטעם דכיון שאין שם הכחשה בין העדים שמעידים לפנינו דאפשר שאין אחד מהם שקר שכל אחד אינו מעיד אלא במה ששמע זה שמע מפי רבים שמת וזה היחיד או אפילו הם רבים שמעו מפי היחיד שלא מת ודיינינן כאלו הן עצמם ששמעו מפייהם מעידים בפנינו והיחיד מכחיש את הרבים דאין עדות היחיד שלא מת כלום כנגד הרבים שמעידים שמת ונשאת ונתת בתשובות הר"ן ס' מ"ז ובמ"ש בזה הש"ע ס' י"ז סעיף מ"א בדברים פשוטים שעמדו לפני מעכת"ר כהרים וגבעות העל"ם ובאמת אני אומר כמה רב גובריך להקל בערוה החמורה בסברת הכרס הרבה יותר וחזק גובריך מרבה בר חייה קטוספאה דעביד עובדא לחלוץ במוק ביחידי ובלילה ואמר עליה שמואל כמה רב גובריה דעביד כיחידאי ומעכת"ר לא עביד אף כיחידאי ולא נסמך על שום קנה אפילו רצוץ אלא על סברא דילי' להתיר עגונה זו ולפע"ד נראה הדברים ברורים כשמש דכיון דנמשכה הכחשה בעדות דנ"ד דיש מי שאומר שמת ויש מי שאומר שלא מת ה"ל כדין עדים המכחישין זה את זה בפנינו...

דאין לנו כח להוסיף קולות בעגונות מסברת עצמינו היכא דליכא רמז ראייה כלל בתלמוד ובפסקי הגאונים ובכי הא וודאי אומרים הבו דלא לוסיף עליה.

והב"י הביא גם כן מ"ש מהרי"ק בשורש למד דאין לנו להקל משום עיגונה אלא במקום שהקילו חכמים וכו' והרי"ב בתשובה סימן שע"ח כתב רוב החכמים הצרפתים והאשכנזים מקילים בעדות אשה ולא כן הגאונים ז"ל ולא המחברים שלנו אבל הם מחמירים הרבה לנו ודי לנו במה שהקילו חכמים עד כאן לשונו ובתשובות מהר"מ בהגהות מרדכי סוף יבמות כתב כל היכא דאיכא פלוגתא בדינים אלו אזלינן לחומרא הואיל והוא איסור דאורייתא וכן כתב מהרא"י בפסקיו סימן כ"ב הנה עיניך ראות דאין להקל בעגונות אלא היכא דאיכא יסוד חזק וראייה ברורה כמסמרות נטועים מן התלמוד לא ע"פ הסברא בלי ראייה מצורף לזה ראיתי מה שכתב חתני הגאון מוהר"ר דוד הלוי שי' והשיג על שדמית נ"ד לא' אומר בג' לחדש וכו' דאמרינן דטעי בעיבורא דירחא וכו' והדין עמו גם הראייה שהביא חתני שי' ממשנה דעדיות הוא קרוב לשמוע ולדחות מה שעלה ע"ד מעכת"ר להתיר עגונה זו כי לפע"ד אין לה היתר ע"פ עדות אלו ושל"ש מני הקטן והצעיר יואל סירקש במועד חג הסוכות שצ"ח בק"ק קראקא: